

Kvartett- história

Fotó: Székely Aladár

**Világhírű
magyar vonósnégyesek
tegnap és ma**

Aki körülnéz a jelenlegi magyar vonósnégyes-palettán, nem érthet egyet azzal a vélekedéssel, hogy a vonósnégyes-kultúra egy letűnt világ hagyománya. Magyarországon a kamarazene, ezen belül a vonósnégyes kiemelkedően fontos szerepet játszott régen is, ma is. Együttesek működnek zenekarok körül, lazábban vagy szorosabban kapcsolódva hozzájuk.

➡ Mesterházi Gábor

A Budapesti Fesztiválzenekarhoz a Pulzus, a Concerto Budapesthez az Akadémia, a Miskolci Szimfonikusokhoz az Anima, a Debreceni Filharmonikusokhoz az Arco Nobile, a Budafoki Dohnányi Zenekarhoz a Beránkvartett „tartozik”, de nyilván sorolhatnánk tovább is, hiszen alig van ma olyan magyar vonósnégyes-játékos, aki ne lenne valamelyik szimfonikus zenekar tagja. A zenekarok és a kvartettek kapcsolatában van egy fordított irány is, ami újabb keletű. A hatvanas-hetvenes években a hazai szimfonikus együttesek elsősorban fúvósgondokkal küszködtek. Az azóta eltelt időszakban a fúvós kultúra nagyot emelkedett, és egy picit a közízlés is megváltozott. Ma egy zenekarnál talán meghatározóbb, hogy milyen minőségű a vonósok. Ennek köszönhető, hogy neves együttesek élén ma olyan karmestereket találunk, akik eredetileg hegedűművészek: Takács-Nagy Gábor a MÁV Szimfonikusoknál, Keller András pedig a Concerto Budapestnél. A Nemzeti Filharmonikusok sem véletlenül szerződtette Falvai Attilát (Kodály vonósnégyes) koncertmesternek. A vonós kultúra tehát nem csak a vonósnégyes-kultúrát határozza meg.

Létrejöhettek vonósnégyesek közös tanulmányok során – számos ilyen együttes van, az élő klasszikusoktól (Bartók) a befutottakon (pl. Kodály) keresztül a legfiatalabbakig (pl. Caprice Quartet). Vannak historikusok (Festetics) és alkalmi társulatok (pl. a Bartók Új Sorozatra összeállt Mikrokosmos vonósnégyes), családi „vállalkozások” (Kelemen-kvartett). A felsorolást talán el se kellett volna kezdeni: több tucat együttest – köztük díjnyerteseket és ígéreteseket – nem említünk. A cikk igazi tárgya ugyanis nem a jelen, hanem a múlt – a kezdetektől a nem-olyan-rég-múltig.

Az iskolaalapítók

A kezdetekről persze keveset tudunk. Éder Pálnak, az Éder-kvartett vezetőjének DLA-disszertációja az amerikai vonósnégyes-kultúra magyar és európai gyökereit vizsgálja. Dolgozatának egyik fejezete a magyar vonósnégyesek első száz évével foglalkozik. Ennek egyik lényeges megállapítása, hogy „a 19. század nemzetközileg is elismert hegedűseinek igen nagy része Magyarországról származott”. Böhm József (1795–1876), Joachim József (1831–1907), Auer Lipót (1845–1930), Flesch Károly (1873–1944) világsztárok voltak, életük jelentős részét külföldön töltötték. Közös bennük nemcsak az, hogy mindannyian alapítottak és sikerre vittek vonósnégyes-társulatokat, hanem az is, hogy tanítottak. Én legalábbis ide tenném a hangsúlyt. A későbbi magyarországi vonós kultúra ugyanis elképzelhetetlen lenne meghatározó tanárok nélkül.

A vonósnégyes-kultúra pedig egyre inkább teret nyert a polgári világban is. 1853-ban, Erkel Ferenc kezdeményezésé-

A MAGYAR HELYESÍRÁS DISZKRÉT BÁJA

Amikor a szabályzat szerint írom (vagy szerkesztőként javítom) neves vonósnégyesek (triók, ütőegyüttesek stb.) nevét, mindenki biztos benne, hogy tévedek. Az intézménynevek ugyanis – mondják – nagy betűvel íratnak. Magyar Nemzeti Bank, Keller Vonósnégyes. Igen, lehetne ez is a szabály – de nem az. Nem írunk nagy betűvel minden nevet, pl. az utcanevek utótagját sem (Váci utca). A nem intézményesült együttes-neveknél is hasonló a szabály, de „súlyosabb”. Tudnunk kell ugyanis, hogy az együttes (esetünkben a vonósnégyes) honnan kapta a nevét. Ha a név olyan személy, aki nem tagja az együttesnek, akkor pl. Kodály vonósnégyes a helyes írásmód. Ha viszont tag, akkor pl. Keller-vonósnégyes, Keller-kvartett a helyes. Nem jó ez a szabály, mert ha le kell fordítanom egy külföldi együttes nevét, előbb meg kell néznem, kik a tagok. Vagyis a Belcea Quartet magyarul Belcea-kvartett, mert Corina Belcea alapította, és vezeti 1994 óta. Az Emerson Quartet viszont Emerson vonósnégyes, de ehhez tudnunk kell, hogy nevük a nagy amerikai költő-filozófus, Ralph Waldo Emerson iránti tiszteletet tükrözi. Na és mi van Takácsékkal? Ha nem ismerném a múltat, Takács vonósnégyesként írnám le, ma ugyanis egyetlen Takács sincs benne. A helyes írásmód mégis Takács-vonósnégyes, az alapító Takács-Nagy Gábor miatt. A magyar helyesíráshoz tehát nemcsak a jelent, hanem a történelmet és általában: a nyelven kívüli valóságot alaposan ismernünk kell. És ez még mindig kevés: mert vállalnunk kell honfitársaink 99,9 százaléka előtt azt is, hogy hülyének néznek vagy egyenesen – ha az említett együttesek tagjai – megsértődnek.

sére megalakult a Budapesti Filharmoniai Társaság – ez nagy lökést adott a hangverseny-kultúra terjedésének. Megjelentek a zenekarok, amelyek jeles kamarajátékosokat rejtettek vagy épp termeltek. Ridley Kohne Dávid és Szuk Lipót, Huber Károly, Krancsevics Dagomir, Bürger Zsigmond és Grünfeld Vilmos kvartettjei a korabeli kritikák tanúsága szerint magas színvonalon muzsikáltak. Közülük talán Huber Károlynak köszönhetjük a legtöbbet – az ő fia ugyanis Hubay Jenő (1858–1937), aki egyrészt több vonósnégyest hívott életre (egyet a csellisták által jól ismert Popper Dáviddal), másrészt egyike azoknak, akik megalapozták a szervezett hazai hegedűsképzést.

Mindez persze nem lett volna lehetséges, ha nincs Liszt Ferenc és nincs Zeneakadémia, ahol Hubay (Popperrel együtt) 1886-tól tanított, kezei alól nemzedékek kerültek ki. Popper és Hubay 1911-ben, a Zeneakadémián beindította a művészképző tanfolyamot. A „Hubay-iskola” nem csak Magyarországon vált fogalommá. Innen került ki Geyer Stefi, Szigeti József, Telmányi Emil, Székely Zoltán, Zathureczky Ede, hogy csak pár nevet említsünk. Az ő iskolájának „gyümölcse” a két háború közti idő legmeghatározóbb hazai vonósnégyese, a Bartók-, Kodály- és Weiner-opusokat bemutató Waldbauer–Kerpely-kvartett, de a Léner-, a Róth-, a Végh-vonósnégyesek indulásánál is ott volt.

A következő nagy tanáregyéniség Weiner Leó (1885–1960) volt. Maga ugyan nem hangszeres művészként, „csak”

A bal oldali képen a fiatal Bartók Béla és Kodály Zoltán a Waldbauer-Kerpely-vonósnégyes tagjaival, 1910-ben.

zeneszerzőként vált ismertté, kamarazene-tanítványai között későbbi nagy vonósnégyesek tagjait találjuk: Székely Zoltánt, Kuttner Mihályt, Varga Lászlót, Starker Jánost, Magyar Gábort, Koromzay Dénest. A Zeneakadémián kívül is tanított, így néhány nyáron át keményen dolgozott a Róth-kvartettel. Az ő tanáregyéniségének emlékét a ma is működő Bartók vonósnégyes tagjai őrzik.

Hangzó dokumentumok

Itt is nyilván igazságtalanok vagyunk, hogy nem említünk meg mindenkit. De talán ennyiből is jól látható: Magyarországon folyamatosan megvolt minden adottság ahhoz, hogy jeles vonósok és vonósegélytessék jöjjenek létre. Ezek közül a továbbiakban mindössze néhányat foglalkozunk – elsősorban azokkal, akiket hangfelvételekről ismerhetünk. A sors igazságtalansága az, hogy ezek a kvartettek kivétel nélkül külföldön (döntő részt Amerikában) futottak be, és készítették felvételeiket. Másképp fogalmazva: a Waldbauer–Kerpely-vonósnégyes alighanem épp oly magas művészi színvonalat képviselt a maga idejében, mint például a Budapest kvartett. Elég arra gondolni, hogy Bartók hány kvartettjét ajánlotta nekik, vagy arra, hogy a Budapestre látogató Debussyt mennyire meglepte, amikor az együttes tökéletesen megértette és interpretálta vonósnégyesét. Sajnos ezek csak verbális visszaemlékezések – milyen jó volna hangzó anyaggal alátámasztani őket...

Az első magyar vagy magyar vonatkozású vonósnégyes-felvételek tehát külföldön, nagyobb részt Amerikában készültek. Időrendben közülük első a Budapest vonósnégyes, mely 1917-ben alakult Budapesten, három magyar (Hauser Emil, Indig Alfréd, Ipolyi István) és egy holland (Harry Son) tagságával. Indig Alfréd helyére már 1920-ban Pogány Imre ült be a szekundba, és ugyanitt történt váltás 1927-ben, amikor helyét az a Josef Roisman vette át, aki aztán 1967-ig tagja, 1932-től – Hausert felváltva – vezetője lett az együttesnek. A kiváló tagok sorsa is érdekes: Indig a harmincas évek Franciaországában vezetett saját kvartettet, Pogány Imre pedig a New York-i Filharmonikusok szekund szolámát vezette. Az együttes 1925-től készített felvételeket, amelyek a legmagasabb zenei érzékről és magas együttzenélési készségről tanúskodnak. Az alapítók közül a legtovább (1936-ig) Ipolyi maradt tagja a kvartettnek; Harry Son helyére a „végleges” csellista, Mischa Schneider ült be 1930-ban. Ipolyi a háború hányattatásai után kvartettet oktatót – Harry Son Rotterdamban a náci áldozatává vált. Hauser Jeruzsálemben alapított kvartettet, majd a Palesztinai Zenei Konzervatórium vezetője volt, később az Egyesült Államokban a Juilliardon tanított, majd végleg Izraelben telepedett le.

Az 1932-ben kialakuló Roisman–Alexander Schneider–Ipolyi–Mischa Schneider együttállásnak köszönhetjük például azt a csodás Mozart-lemezt (1932 és 1934), melyen két vonósnégyes található (K. 465 és 499). Ez alapján már kialakultnak mondható az a stílus, mely még mintegy három és fél évtizedig jellemezte a társulatot. A kezdeti tagcsereknél talán ugyanaz az oka, ami később oly tartóssá teszi négy ember együttlétét: az induláskor világosan rögzített néhány alapelv. Az, hogy szavazással döntenek vitás kérdésekben, hogy nem vállalnak külső megbízást, hogy mindenki egyenlően részesül a bevételekből és hogy a nőket kizárják a próbafolyamatból. Az alapítók egyetlen technikai gyengesége, hogy kerülik a spiccato játékmódot – hogy ez valójában mekkora hiányosság, nehéz eldönteni. Ezért tartottam fontosnak megemlíteni a vonósnégyesből kiváló tagok sorsát – jól látható: ők sem akárhik, vagyis félreértés lenne azt állítani, hogy a korai Budapest kvartetthez a későbbi fénye vetülne. A kvartett neve tehát joggal emlékeztetett mindvégig arra a városra, ahol megalakult.

Léner, Róth, Kolisch

Időben a következő kvartett a Léner-vonósnégyes. Az 1918-as alakuló névsor: Léner Jenő, Smilovits József, Roth Sándor, Hartmann Imre. A kvartett hamarosan Londonban telepedett le (1922–1939), közben 1929-ben az Egyesült Államokban debütáltak. A névsor az 1942-es felbomlásig nem változott. Léner Jenő 1945-ben – Weiner Leó segítségével – a csellista Varga Lászlóval és Paul Rolland brácsással újraalapította a kvartettet, amely végül Léner 1948-ban bekövetkezett halálával szűnt meg. E kései időszaknál fontosabb a korai: az „igazi” Léner-kvartettnek olyan zenerögzítés-történeti tényeket köszönhetünk, mint az első komplett Beethoven-sorozat, emellett komplett Brahms-ciklus, összesen mintegy 450 (!) oldalnyi normállemez. De ha csak az a K. 334-es Mozart-divertimentó maradt volna fenn velük, ahol Aubrey és Dennis Brain kürtől (egy 1939-es felvételen), akkor is a világ legjobbjai között

BELGA-MAGYAR

Amikor először hallottam Eugène Ysaÿe felvételeit, biztosra vettem, hogy ereiben magyar vér csörgedezik. De nem – csak valamely rejtélyes oknál fogva a hangfelvétel-készítés korai időszakának magyar és belga vonósnégyesek teljesen mások, mint az oroszok vagy a franciák. És furcsa módon a magyarok és a belgák játéka hasonlít egymásra. Talán nem véletlen, hogy egyik kedvenc vonósnégyesem a Quatuor Pro Arte. Azt persze ne feledjük, hogy Hubay Jenő első vonósnégyesét még Brüsszelben alapította meg.

Forrás: Gramofon-archív

Léner Jenő nagyszerű vonósnégyese

kellene őket számon tartanunk. Erről szerencsére számos újra-kiadás alapján ki-ki meggyőződhet. Különösen a romantikus repertoárra igaz, hogy nem sok ezekhez mérhető felvétel született azóta.

Nem akármilyen együttést alapított az 1899-es születésű Róth Ferenc (pontosabban: Róth Feri, ahogy ő maga használta Amerikában is). Az első kvartett 1922-ben alakult meg, de az első tartós felállítás az 1926-os: Róth Ferenc–Antal Jenő–Molnár Ferenc–Van Doorn. Az 1933-tól az USA-ban működő kvartett felállása az 1939-es megszűnésig nem változott (pontosabban csak az utolsó hónapokban). Ha a Budapesteknél a szép hangzást, Léneréknél a tökéletes szólamarányokat emelném ki, Róthék esetében más a képlet: itt egy hegedűszólistát kísér három másik vonós. Sajnos nem ismerem egyik leghíresebb felvételüket, az 1920-as évek derekán rögzített A fűga művészetét, pedig biztos izgalmas egy ilyen „egyszemélyes” együttessel ez a polifonikus mű. Az idős Ravel viszont úgy nyilatkozott, ha valaha még egy művet írna vonósnégyesre, azt biztosan Róthéknak ajánlaná – ami elég komoly elismerés. Ők mutathatták be 1931-ben Bartók 4. vonósnégyesét. Nem véletlen, hogy Róth élete végéig további kvartettek élén találta magát: ezek közül az ötvenes évek elején két nyárra összeülők alkalmi társulat (melyben brácsán Harsányi Miklós, csellón pedig az ifjú Starker János játszott) ismét Róth-vonósnégyes néven rögzítette pl. Mozart hat Haydn-kvartettjét. A K. 464-es A-dúr kvartett összehasonlítása

alapján elmondhatjuk, ez a csapat kiegyensúlyozottabb erőviszonyokat mutat. Róth végül egészen 1969-es haláláig fáradhatatlanul kvartettezett – ennek ellenére az eredeti kvartett felvételeit nagyon nehéz fellelni.

Magyar vonatkozása van az 1924-ben alapított Kolisch-kvartettnek is (a primárius nevét csak 1929-től viselik hivatalosan): brácsásuk 1939-ig az a Lehner Jenő, aki természetesen nem azonos a Léner-kvartett vezetőjével. Mindent fejből játszottak, és számos modern felvételt készítettek: pl. 1936–37-ben rögzítették Schönberg négy vonósnégyesét. Azt szokás mon-

dani, klasszikusokat nem játszanak annyira jól – csuda tudja, nekem tetszenek Mozart-felvételeik is, Schubert G-dúr kvartettjéből pedig nehezen mondanék szebbet, mint az övék...

A második nagy generáció

Csaknem egy nemzedéknyit kell ugranunk, hogy két – egymással összefüggő – külföldi magyar együttesről szót ejtsünk. A Magyar vonósnégyest 1935-ben Végh Sándor hívta életre; eredetileg Szervánszky Péterrel, Koromzay Dénessel és Hermann Pállal. Végh 1937-ben átült a szekundba, hogy helyét átadja az együttes végleges vezetőjének, Székely Zoltánnak. 1940-ben pedig kivált, és megalapította saját társulatát (ekkor Alexandre Moszkowski

Forrás: Gramofon-archív

Végh Sándor világhírű kvartettje harmincnégy éven át változatlan felállásban működött

ült a szekundba, majd 1959-ben Kuttner Mihály váltotta). A csellóban is két váltás volt: 1940 és 1956 között Palotai Vilmos, majd Magyar Gábor személyében. Székely nem csak saját kvalitásai alapján bizonyult „nyerőnek”: a kvartettet a közismertség rangjára emelte a primárius Bartók-hoz fűződő barátsága, amelynek az 5. vonósnégyes bemutatása is ékes bizonyítéka. A Magyar kvartett lemezeinek zöme már az LP-készítés idejében látott napvilágot; köztük két komplett Beethoven-ciklus – egyik jobb, mint a másik (én a későbbire, a sztereóre szavaznék). Ezek etalon értékű felvételek, de ne feledjük el a kései Schuberteket, illetve a hat Bartók-kvartett mindmáig referencia-értékű előadását sem. Ők akkor is izgalmasak, amikor talán tudunk jobbat mondani az előadásuknál – mint például Mozart hat Haydn-kvartettje esetében. Kamarapartneraik közül egyetlen nevet hadd emeljek ki: Kentner Lajost, aki sokkal jobb zongorista, mint amennyire ismerjük.

BUDAPEST, TE CSODÁS

A hatvanas évek elején a Budapest vonósnégyes (másik nagy kedvencem) egyik tagja – talán valamelyik mindig szellemes Schneider: Sascha vagy Mischa – mondása volt, hogy a Budapest vonósnégyes neve magyar, tagjai orosz zsidók, akik német zenét játszanak franciás eleganciával. Persze ő is tudta, amit mi: hogy a kvartett ennél sokkal szorosabb szálakkal is kapcsolódik a nevéhez.

A felsorolás végére marad a Végh-vonósnégyes, mely 1940-től 1978-ig változatlan összetételben működött (Végh Sándor–Zöldy Sándor–Janzer György–Szabó Pál). A társulat 1980-ban bomlott fel; ekkor Philipp Napele ült a szekundban és Bruno Giurra brácsázott, de ez a két év eltöprel az azt megelőző harmincnégy mellett. 1946-tól Párizs lett a kvartett székhelye, itt készítették jobbnál jobb felvételeiket – talán nem annyit, mint az eddig említettek, de ezek közt is találunk két – mellbevágóan különböző – Beethoven-ciklust. Ezek, valamint további koncertfelvételek bizonyítják, hogy Végh Sándor kvartettjátékosként és együttesvezetőként fenomenális. Ez az együttes azt is bizonyította, hogy egy kvartett egyaránt otthonos lehet Haydn, Csajkovszkij vagy Bartók értelmezésében.

Nagyon nehéz az embernek a kedvenceiről írnia – ezek ugyanis abszolút értelemben is kedvenc kvartettjeim közé tartoznak. Ha felütjük az 1931-es, Szabolcsi Bence és Tóth Aladár által szerkesztett Zenei lexikont, a Magyar kamarazene-együttesek címszónál hat további kortárs vonósnégyesről és számos más kamaratársulásról olvashatunk. A Kemény-, Melles-, Herzl-, Garay-kvartettek, a Magyar női vonósnégyes és a Kresz Géza által vezetett, Torontóban működő Hart House String Quartet neve ma már csupán adat, de nekik is köszönhető, hogy a vonósnégyes-kultúránk azóta is virágzik.

A német lemezkritikusok díjának nyertese Kórusmű kategória, 2011. IV. negyedév

BMC CD 166

Ligeti György

WDR Sinfonieorchester Köln / WDR Rundfunkchor Köln /
SWR Vokalensemble Stuttgart / Eötvös Péter

Requiem / Apparitions / San Francisco Polyphony

A BMC-lemezek forgalmazóinak aktuális listája megtalálható a www.bmcrecords.hu honlapon,
illetve telefonos felvilágosítás kérhető a (1) 455 8070-es számon.

Budapest Music Center Records

www.bmcrecords.hu

info@bmcrecords.hu